

IK MOEST ALLEEN KOMEN

Voor mijn grootouders, ouders, zussen en broer

Souad Mekhennet

IK MOEST ALLEEN KOMEN

Reizen naar het front van de jihad

Nieuw Amsterdam

Vertaling Nico Groen

© 2017 Souad Mekhennet

Oorspronkelijke titel *I Was Told to Come Alone*.

My Journey Behind the Lines of Jihad

Oorspronkelijke uitgever Henry Holt and Company, New York

© 2017 Nederlandse vertaling Nico Groen / Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Tekstredactie Hein Aalders

Register Ewout van der Hoog

Ontwerp omslag bij Barbara

Omslagfoto Željko Pehar

Foto auteur Benni Kilb

NUR 740

ISBN 978 90 468 2263 0

www.nieuwamsterdam.nl

INHOUD

- Proloog – Ontmoeting met is 7
Turkije, 2014
- 1 Vreemdeling in een vreemd land 13
Duitsland en Marokko, 1978-1993
- 2 De Hamburgse cel 37
Duitsland, 1994-2003
- 3 Land met een gespleten ziel 61
Irak, 2003-2004
- 4 Een telefoontje van Khaled el-Masri 86
Duitsland en Algerije, 2004-2006
- 5 Zelfs al zou ik vandaag of morgen doodgaan 102
Libanon, 2007
- 6 De verloren jongens van Zarqa 123
Jordanië, 2007
- 7 De waarde van een leven 142
Algerije, 2008
- 8 Rozen en pistolen 154
Pakistan, 2009

9	De Mukhabarat	168
	<i>Egypte, 2011</i>	
10	Dit is geen Arabische Lente	188
	<i>Duitsland en Tunesië, 2011</i>	
11	Bedreigingen	203
	<i>Bahrein, Iran en Duitsland, 2011-2013</i>	
12	Jongens voor het kalifaat	223
	<i>Duitsland, 2013</i>	
13	Bruiden voor het kalifaat	235
	<i>Duitsland en Frankrijk, 2014-2015</i>	
14	De speurtocht naar een moslimextremistische Beatle, of: op zoek naar Jihadi John	252
	<i>Groot-Brittannië, 2014-2015</i>	
15	De terreur komt naar huis	274
	<i>Oostenrijk, Frankrijk en België, 2015-2016</i>	
	Epiloog – De diepste wond	293
	<i>Duitsland en Marokko, 2016</i>	
	Dankwoord	308
	Noten	311
	Register	329

Proloog

Ontmoeting met IS

Turkije, 2014

Ik moest alleen komen. Ik mocht geen legitimatie bij me hebben en moest mijn mobiel, opnameapparaat, horloge en portemonnee achterlaten in mijn hotel in Antiochië, in Turkije. Het enige wat mee mocht waren mijn opschrijfboekje en een pen.

In ruil daarvoor wilde ik iemand met gezag spreken die me de langetermijnstrategie kon uitleggen van Islamitische Staat van Irak en al-Sham, oftewel ISIS of IS. Het was ergens in de zomer van 2014, drie weken voor die groepering een begrip zou worden doordat ze een filmpje vrijgaf van de onthoofding van de Amerikaanse journalist James Foley. Toen al vermoedde ik dat IS een belangrijke rol zou gaan spelen in de wereldwijde jihad. Ik schreef als journalist voor *The New York Times*, gezaghebbende Duitse media en in dit geval *The Washington Post* over moslimextremisme in Europa en het Midden-Oosten en had de groepering zien opkomen in de wereld van na de aanslagen van 11 september 2001, twee door Amerika geleide oorlogen en de omwenteling die bekendstaat als de Arabische Lente. Ik sprak al jaren met mensen die zich er later bij zouden aansluiten.

Ik liet mijn contacten bij IS weten dat ik elke vraag wilde kunnen stellen, geen citaten liet autoriseren en het artikel niet voorafgaand aan de publicatie zou voorleggen. Ook wilde ik de garantie dat ik niet zou worden ontvoerd. En omdat me te verstaan was gegeven dat er niemand anders van 'de Post' bij mocht zijn, vroeg ik of ik degene mocht meenemen die me had geholpen het interview te regelen en in wie zij vertrouwen hadden.

'Ik ben niet getrouwd,' zei ik tegen de leiders van IS. 'Ik mag niet alleen met jullie zijn.'

Als islamitische vrouw van Marokkaans-Turkse komaf, geboren en getogen in Duitsland, ben ik een uitzondering onder journalisten die verslag doen van de wereldwijde jihad. Maar sinds ik als student begon te schrijven

over de kapers die achter de aanslagen van 11 september zaten, verschaft mijn achtergrond me unieke toegang tot in het geheim opererende militante leiders, zoals de man die ik op die julidag in Turkije zou ontmoeten.

Ik wist dat 15 journalisten gijzelde. Wat ik niet wist was dat degene die ik te spreken zou krijgen, leiding gaf aan het gijzelingsprogramma van de groepering en de baas was van de moordenaar met het Britse accent die in de filmpjes opdook en die bekend zou worden als Jihadi John. Pas later zou ik horen dat de man die ik die zomer had gesproken, die Abu Yusaf werd genoemd, een vooraanstaande rol zou spelen in het martelen van gijzelaars, onder andere door ze te waterboarden.

Ik had gevraagd of ik Abu Yusaf overdag in een openbare gelegenheid te spreken kon krijgen, maar er werd me te verstaan gegeven dat dat onmogelijk was. De ontmoeting zou 's nachts plaatsvinden, in het geheim. Een paar uur van tevoren werd het tijdstip vervroegd naar half twaalf 's avonds. Dat was geen geruststellende ontwikkeling. Een jaar eerder hadden leden van een Duitse antiterreureenheid bij me thuis aangeklopt. Ze vertelden me dat ze berichten hadden opgevangen over een moslimextremistisch plan om me onder het mom van een exclusief interview naar het Midden-Oosten te lokken en me vervolgens te ontvoeren en te dwingen met een moslimstrijder te trouwen. Ik moest daar weer aan denken toen ik me afvroeg of het geen waanzin was waar ik aan begon. Ook al was ik nerveus, ik zette door. Als alles volgens plan verliep zou ik de eerste westerse journalist zijn die een hoge is-commandant interviewde en het kon navertellen.

Het was een warme dag aan het einde van de ramadan en ik had een spijkerbroek en een T-shirt aan toen ik mijn vragen zat voor te bereiden in het hotel in Antiochië. Voor ik de deur uit ging trok ik een zwarte *abaja* aan, een traditioneel Midden-Oosters gewaad dat het hele lichaam bedekt, behalve gezicht, handen en voeten. Een van de medewerkers van Al-Qaidaleider Abu Musab al-Zarqawi had het jaren eerder voor me uitgezocht toen ik al-Zarqawi, die later bij een bombardement zou omkomen, opzocht in zijn woonplaats Zarqa, in Jordanië. De medewerker had opgescheept dat de *abaja*, met roze borduurwerk erop, een van de mooiste uit de winkel was en dat de stof zo dun was dat hij zelfs bij warm weer lekker zat. Sindsdien is die *abaja* een soort mascotte voor me geworden. Ik trek hem altijd aan als ik een lastige afspraak heb.

We zouden Abu Yusaf ontmoeten aan de Turks-Syrische grens, niet ver van de grensovergang bij Reyhanli. Ik kende het gebied goed: mijn moeder was er in de buurt opgegroeid en ik was er als kind vaak geweest.

Ik nam afscheid van mijn collega bij de *Post*, Anthony Faiola, die in het hotel achterbleef met telefoonnummers waarmee hij mijn familie kon bereiken als er iets misging. Rond kwart over tien kwam de man die me had geholpen het interview te regelen en die ik Akram zal noemen me bij het hotel ophalen. Na een autorit van drie kwartier parkeerden we op de parkeerplaats van een hotel-restaurant aan de grens en wachtten. Het duurde niet lang of er doemden twee auto's uit het donker op. De chauffeur van de voorste auto, een witte Honda, stapte uit, Akram en ik stapten in. Akram nam plaats achter het stuur, ik ging op de bijrijdersstoel zitten.

Ik draaide me om naar de man die ik kwam interviewen. Abu Yusuf zag eruit alsof hij zeven- of achtentwintig was, had een wit honkbalpetje op en droeg een bril met getinte glazen die zijn ogen aan het zicht onttrokken. Hij was lang en goedgebouwd, had een stoppelbaard en lang, krullend haar dat tot op zijn schouders viel. Met zijn poloshirt en kakibroek met grote zakken erop zou hij in een willekeurige Europese straat niet zijn opgevallen.

Drie oude Nokia- en Samsung-mobieltjes lagen op de stoel naast de zijne. Om veiligheidsredenen, legde hij uit, gebruikte niemand in zijn positie een iPhone, die hem gemakkelijk te traceren maakte. Hij had precies hetzelfde digitale horloge om als ik Amerikaanse soldaten in Irak en Afghanistan had zien dragen. Er zat een bobbel in zijn rechterbroekzak; ik ging ervan uit dat hij een pistool bij zich had. Ik vroeg me af wat er zou gebeuren als de Turkse politie ons aanhield.

Akram startte de auto en we reden in het donker langs de Turkse kant van de grens, soms door kleine dorpjes. Ik hoorde de wind langs de ramen gieren. Ik probeerde bij te houden waar we waren, maar het gesprek met Abu Yusuf eiste al mijn aandacht op.

Hij sprak zacht en bedaard. Hij probeerde te verhullen uit welk Europees land hij kwam en dat hij Marokkaans was, maar het viel me op dat hij er Noord-Afrikaans uitzag, dus toen ik van klassiek Arabisch op Marokkaans Arabisch overschakelde begreep hij dat en gaf hij antwoord in dezelfde taal. Hij bleek in Marokko te zijn geboren maar was als tiener naar Nederland verhuisd. 'Als je wilt weten of ik ook Frans spreek, dan zeg je het maar,' zei hij met een glimlach. Hij sprak ook Nederlands. Later hoorde ik dat hij was afgestuurd als ingenieur.

Onder het rijden zette hij zijn visie uiteen. 'Is zou de moslims van Palestina tot Marokko en Spanje verlossen en daarna de islam over de wereld verbreiden. Iedereen die zich verzette werd als vijand beschouwd. 'Als de Verenigde Staten ons met bloemen treffen, zullen we met bloemen terugslaan,' zei Abu

Yusaf: 'Maar treffen ze ons met vuur, dan slaan we terug met vuur, ook in hun eigen land. En dat geldt voor elk westers land.'

Is had ruim voldoende middelen en expertise, zei hij. De groepering had zich allang georganiseerd voordat ze op het wereldtoneel verscheen. De leden varieerden van hoogopgeleiden uit westerse landen, getrainde veiligheidsagenten uit de presidentiële garde van Saddam Hoessein en voormalige Al-Qaida-aanhangers. 'Dacht je dat alleen malloten zich bij ons aansluiten?' vroeg hij. 'Nee, ze komen van over de hele wereld, broeders uit Groot-Britannië met een universitaire graad en van verschillende komaf: Pakistanen, Somaliërs, Jemenieten en zelfs Koeweiti.' Later besepte ik dat hij het ook over de bewakers had die sommige gijzelaars van Is 'The Beatles' noemden: Jihadi John en drie anderen met een Engels accent.

Ik vroeg wat hem ertoe had gebracht zich bij de groepering aan te sluiten. Abu Yusaf zei dat hij genoeg had van de hypocrisie van westerse overheden, die de mond vol hadden van mensenrechten en godsdienstvrijheid terwijl ze van de moslims in hun land een soort tweederangsburgers maakten. 'Moet je kijken hoe we in Europa worden behandeld,' zei hij. 'Ik wilde deel uitmaken van de maatschappij waarin ik opgroeide, maar kreeg het gevoel dat ik maar een moslim was, gewoon een Marokkaan, dat ik toch nooit werd geaccepteerd.'

De Amerikaanse invasie in Irak in 2003 was onrechtmatig, zei hij: er waren geen massavernietigingswapens, de Irakezen werden gemarteld in Abu Ghraib en de Amerikanen kwamen ermee weg. 'Nu wijzen ze naar ons en zeggen ze dat we zo barbaars zijn.'

'Je beweert dat je tegen het doden van onschuldige mensen bent,' zei ik. 'Waarom vermoorden en ontvoeren jullie dan onschuldige mensen?'

Hij zweeg een paar seconden. 'Alle landen hebben de kans hun inwoners vrij te krijgen,' zei hij. 'Doen ze dat niet, dan is dat hun probleem. Wij hebben hen niet aangevallen, maar zij ons.'

'Wat verwacht je dan, als je mensen gijzelt?' antwoordde ik.

Toen begon hij over zijn Marokkaanse grootvader, die voor zijn vrijheid tegen de Franse kolonialisten had gevochten, waarmee hij een parallel trok tussen die jihad en de zijne. 'Het komt allemaal doordat de Amerikanen Irak hebben ingenomen,' zei hij. 'Nu gebruiken we de jihad om de islamitische wereld te bevrijden.'

Maar ook mijn opa was een Marokkaanse vrijheidsstrijder geweest. Toen ik nog klein was had hij met me over die jihad gesproken, toen moslims samen met hun 'Joodse broeders' hadden gevochten om de Fransen te verdrij-

ven, die de macht in het land van hun voorouders hadden gegrepen. ‘We vermoordden geen vrouwen, kinderen en burgers,’ had mijn opa gezegd. ‘Dat is in een jihad niet toegestaan.’ Zijn verzet stelde niets voor vergeleken bij de gruwelijkheden van is.

‘Maar hij woonde in zijn land,’ zei ik. ‘Dit is jouw land niet.’

‘Dit is een islamitisch land. Dit is het land van alle moslims.’

‘Ik ben net als jij in Europa opgegroeid,’ zei ik. ‘Ik heb net als jij in Europa gestudeerd.’

‘Waarom geloof jij nog steeds dat het Europese systeem eerlijk en rechtvaardig is?’ vroeg hij.

‘Wat is het alternatief?’

‘Het alternatief is het kalifaat.’

Ons gesprek raakte verhit, werd persoonlijk. Er leken zoveel overeenkomsten tussen zijn achtergrond en de mijne. En toch hadden we ieder een ander pad gekozen; het mijne was volgens hem niet de ‘juiste weg’ voor een moslimvrouw, niet de weg van de islam.

‘Waarom doe je dit jezelf aan?’ vroeg hij. ‘Denk je nou echt dat het Westen ons moslims respecteert, ons gelijk behandelt? De enige juiste weg is onze weg,’ waarmee hij die van de zogeheten Islamitische Staat bedoelde.

‘Ik heb het een en ander over je gelezen,’ zei hij. ‘Je hebt het hoofd van Al-Qaida in de Islamitische Maghreb geïnterviewd. Waarom ben je maar gewoon een journalist? Waarom heb je in Duitsland geen eigen tv-programma? Waarom maak je geen carrière in Duitsland, met al die bekroningen van je?’

Ik kon niet doen alsof ik niet wist waar hij het over had. Toen ik ouder werd was het soms lastig geweest om in Europa als moslima aan de weg te timmeren. Ik draag geen hoofddoek, word gezien als liberaal en feminist, ben co-auteur van een boek over de speurtocht naar de laatste levende nazi's in Caïro en heb prestigieuze wetenschappelijke aanstellingen in Amerika gekregen. Maar Abu Yusaf had gelijk: ik heb geen tv-programma in Duitsland. Om het in mijn land als islamitische immigrant te maken, zelfs als kind van immigranten, moet je in het gareel blijven en hoog opgeven van de progressiviteit van Europa. Als je te veel kritiek op de overheid hebt of ook maar één serieuze vraag stelt over het buitenlandbeleid of over islamofobie, dan krijg je de wind van voren.

Ik was het natuurlijk niet met Abu Yusaf eens dat het kalifaat de oplossing was. Maar de gedachte drong zich aan me op dat westerse samenlevingen en politici er niet veel mee zijn opgeschoten te voorkomen dat jongemannen

zoals hij radicaliseren. Nog meer veiligheidsdiensten instellen die mensen nog meer beperkingen opleggen is de oplossing niet, net zo min als wereldwijde opsporingsnetwerken opzetten waardoor de privacy van onschuldige mensen in het geding komt, niet alleen die van de schuldigen. Abu Yusaf behoorde tot een generatie jonge moslims die door de invasie in Irak waren geradicaliseerd, zoals een groot deel van de generatie voor hem geradicaliseerd was geraakt door de invasie van de Sovjet-Unie in Afghanistan in 1979. In sommige opzichten deed hij me aan mijn jongere broer denken en ik voelde als een grote zus de verantwoordelijkheid om hem in bescherming te nemen. Maar ik wist dat het daar te laat voor was.

‘Je hebt misschien gelijk dat we last hebben van discriminatie en dat het er niet eerlijk aan toe gaat in de wereld,’ zei ik. ‘Maar jouw strijd is geen jihad. Die zou een jihad zijn als je in Europa was gebleven en daar carrière had gemaakt. Dat was een stuk moeilijker geweest. Je hebt voor de makkelijke weg gekozen.’ Een paar tellen lang bleef iedereen stil.

Abu Yusaf had erop gestaan me naar Antiochië terug te brengen in plaats van naar het punt waar we hadden afgesproken, en we waren intussen dicht bij mijn hotel. Ik bedankte hem en stapte uit. Zelfs op dit uur zaten de eet-huisjes vol mensen die nog iets aten voor zonsopgang, zoals gebruikelijk tijdens de ramadan, wanneer moslims overdag vasten. Ik was blij met het interview, maar maakte me ook zorgen. Abu Yusaf had vol overtuiging en woede gesproken. ‘Wie ons aanvalt, zal in het hart van zijn land worden getroffen,’ zei hij, ‘of het nu de vs is, Frankrijk, Groot-Brittannië of een Arabisch land.’

We raken de ene na de andere kwijt, dacht ik. Deze jongen had iemand anders kunnen zijn. Hij had een ander leven kunnen leiden.

Vreemdeling in een vreemd land

Duitsland en Marokko, 1978-1993

Toen ik werd geboren had ik dik, krullend zwart haar en grote bruine ogen. Mijn ouders waren min of meer de enige immigranten in onze buurt in Frankfurt en ik werd een soort plaatselijke bezienswaardigheid. Ook toen had ik al een heel expressief gezicht, maar ik trok vooral de aandacht omdat ik er niet Duits uitzag. In het park lieten ouders hun kinderen even in de steek om naar me te komen kijken. Er waren veel Amerikaanse soldaten met hun gezin in Frankfurt gestationeerd, niet ver van de Klettenbergstrasse, waar we woonden, en ze groetten ons altijd vriendelijk.

‘Je zag er zo anders uit dan al die andere kinderen,’ zei Antje Ehrh later, de vrouw die ik mijn Duitse peettante zou gaan noemen. ‘Je keek zo streng als je ergens boos over was. De mensen konden zien: die is boos! Ze waren helemaal weg van je, van die grappige, mooie baby.’

Ik werd geboren in de lente van 1978, aan de vooravond van een periode van grote veranderingen in de islamitische wereld. In de maanden na mijn geboorte leidden gebeurtenissen in Iran, Saoedi-Arabië en Afghanistan tot grote beroering in de islamitische wereld en tot decennia vol coups, invasies en oorlogen.

In Iran werd in januari 1979 de sjah afgezet. Hij sloeg op de vlucht met zijn familie. Op 1 februari keerde ayatollah Khomeini terug uit ballingschap. Hij riep een islamitische republiek uit, waarmee hij zich tegen zijn voormalige bondgenoten keerde: de intellectuelen en de liberalen. Hij stelde oude religieuze en maatschappelijke regels in, beknotte vrouwenrechten en legde islamitische kledingvoorschriften op. Op 4 november bezetten revolutionaire studenten de Amerikaanse ambassade in Teheran en gijzelden zesenzestig Amerikanen, van wie er tweeënvijftig langer dan een jaar zouden worden vastgehouden.

Zestien dagen later, op de eerste dag van het islamitische jaar 1400, bezette

een groep gewapende religieuze extremisten de heiligste plaatsen van de islam: de Grote Moskee in Mekka met op de binnenplaats de Ka'aba.¹ Sluipschutters drongen de minaretten binnen en schoten op pelgrims, gelovigen en de politie om te proberen de Saoedische monarchie omver te werpen en een regime in te stellen dat was gebaseerd op de fundamentalistische islam.²

Het beleg van Mekka duurde twee weken en had naar schatting bijna duizend doden en grote schade aan de heilige gebouwen tot gevolg, voordat Saoedische troepen, geholpen door buitenlandse speciale eenheden, er een einde aan maakten. De gevolgen werden overal in de wereld gevoeld, ook veel later nog. Osama bin Laden bracht vaak de ontheiliging van de tombe in herinnering en legde de schuld bij het Saoedische koningshuis, terwijl hij de 'ware moslims' prees die vernielingen in de heilige plaatsen hadden aangericht. Een paar weken na het beleg luidde de invasie van de Sovjet-Unie in Afghanistan een guerrillaoorlog van negen jaar in doordat Bin Laden en andere moslimstrijders ernaartoe gingen, waarmee het tijdperk van de wereldwijde jihad begon.

Het leven van mijn ouders was veel aardser. Mijn moeder, Aydanur, kwam uit Turkije, mijn vader, Boujema, was Marokkaans. Ze waren begin jaren zeventig naar West-Duitsland gekomen, een paar maanden na elkaar. Het waren gastarbeiders, onderdeel van een stroom migranten uit Zuid-Europa, Turkije en Noord-Afrika die werk zochten en een kans om een beter bestaan op te bouwen. Destijds herstelde West-Duitsland nog van de verwoestingen van de Tweede Wereldoorlog en probeerde het een welvarend, geïndustrialiseerd land te worden. Het had arbeidskrachten nodig: jonge, gezonde mensen die zware arbeid konden verrichten en het onaangename werk konden doen waar Duitsers zich niet aan waagden. Duitse bedrijven werven arbeiders uit Griekenland, Italië, Turkije, Joegoslavië, Spanje en Marokko.³ Mijn ouders behoorden tot hen.

Mijn moeder was in haar eentje naar West-Duitsland gekomen, op haar negentiende, in een trein vol Turken. Ze werkte in Hildesheim, niet ver van de grens met Oost-Duitsland, waar ze radio's en tv's klaarmaakte voor verzending en waar ze in een huis vol migranten woonde. Ze deelde een kamer met drie andere vrouwen. Later verhuisde ze naar Frankfurt, dicht bij een van haar broers, die daar woonde en werkte. Ze had lang haar, dat ze niet met een sjaal bedekte, en droeg graag rokken die haar benen mooi deden uitkomen.

Ze leerde mijn vader kennen in 1972, via een oudere Marokkaanse man die haar zag bedienen in een café in een winkelcentrum in Frankfurt en hen be-

sloot te koppelen. In die tijd werkte mijn vader als kok in een restaurant dat Dippegucker heette en dat bekendstond om zijn internationale kost en Frankfurtse specialiteiten, zoals hét handelsmerk van de stad, een groene saus van kruiden en zure room, geserveerd bij gekookte eieren en aardappelen. Voor mijn vader was dat allemaal volkomen nieuw. Hij had in Marokko volgens de Franse keuken leren koken, die daar populair was, maar had er lang van gedroomd om naar Europa te komen. Sinds hij een jaar eerder naar Duitsland was gekomen had hij hard gewerkt en zichzelf tot een aanwinst in de keuken gemaakt.

Mijn moeder mocht hem meteen, maar was sceptisch. De meisjes die ze kende zeiden altijd dat je voorzichtig moest zijn met die Marokkaanse gasten, dat ze er goed uitzagen maar onbetrouwbaar waren en dat alleen Algerijnen zich nóg schofteriger gedroegen. Uit nieuwsgierigheid ging ze naar het restaurant. Ze zag dat hij echt kookte en niet alleen maar afwaste, zoals ze had gedacht. Hij was groot en gespierd, had dik, donker, golvend haar en zag er indrukwekkend uit in zijn helderwitte kokstenuue en met zijn ronde muts. Het viel haar op dat hij de tijd nam om met anderen grapjes te maken en te praten, niet alleen met haar. Ze dronken samen koffie en hij vroeg of hij haar nog een keer mocht zien. Toen ze de volgende dag van haar werk thuiskwam, stond hij haar met bloemen en bonbons op te wachten.

‘Als je maar niet denkt dat je boven mag komen,’ zei ze. Later vroeg ze hem binnen en dronken ze opnieuw koffie.

Het werd al gauw serieus en ze trouwden een paar weken later in een burgerlijke ceremonie in het gemeentehuis van Frankfurt. De baas van mijn vader trad op als getuige, de Japanse kamergenote van mijn moeder was bruidsmeisje.

Mijn moeder raakte snel zwanger. Maar het leven van moslims en Arabieren in West-Duitsland veranderde ingrijpend door de Olympische Spelen van 1972 in München, toen een groep van acht Palestijnse terroristen het verblijf van de Israëliëse equipe binnendrong, een coach en een gewichtheffer vermoordde en negen andere atleten gijzelde.⁴ De terroristen behoorden tot een groepering die Zwarte September heette. Ze zwoeren dat ze de gijzelaars zouden vermoorden tenzij Israël beloofde ruim tweehonderd Arabische gevangenen vrij te laten en de Duitse regering de gijzelnemers een vrije aftocht garandeerde. Israël volgde zijn aloude koers en weigerde te onderhandelen, maar de Duitsers beloofden de strijders en hun gijzelaars per vliegtuig naar Tunesië over te brengen. Op het vliegveld openden Duitse sluipschutters echter het vuur op de Palestijnen. De terroristen bleken goed getraind; ze

doodden de gijzelaars en de bestorming draaide uit op een ramp: alle gijzelaars, vijf gijzelnemers en een politieagent kwamen om het leven.

Jaren later bleek dat Zwarte September een dekmantel was van Fatah, Yasser Arafats tak van de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie, de PLO. Maar in de onmiddellijke nasleep van de gebeurtenissen in München werd er plotse-ling kritisch naar moslims en Arabieren gekeken. Mijn ouders merkten dat er iets was veranderd, vooral mijn vader. De politie hield hem vaak aan en vroeg naar zijn papieren. De huizen van Arabische studenten werden door-zocht omdat de politie vermoedde dat ze militante groeperingen steunden of de leden onderdak verschaften. ‘Sommige mensen zeiden zelfs: “Die Arabie-ren moeten weg.”’ vertelde mijn vader. Het kon hem niets schelen, want er was iets ergs gebeurd en de Duitsers probeerden uit te zoeken wie erachter zat. Hij snapte wel dat ze zo wantrouwend waren.

De spanningen liepen in de jaren zeventig verder op toen het terrorisme in West-Duitsland alledaagse werkelijkheid begon te worden. Groeperingen als Zwarte September en de Rote Armee Fraktion (RAF), ook wel bekend als de Baader-Meinhof-groep, werden gedreven door vijandigheid jegens Israël en wat zij het westerse imperialisme noemden, maar in ideologisch opzicht wa-ren ze links en seculier. Tot de Baader-Meinhof-groep behoorden kinderen van Duitse intellectuelen; ze beschouwden de West-Duitse leiders als fascis-ten en vergeleken hen met de nazi’s.⁵ Dat was niet helemaal onterecht; in die tijd werden veel invloedrijke posities in West-Duitsland bekleed door men-sen die banden met de nazi’s hadden gehad. De RAF legde zich toe op kapin-gen, ontvoeringen en moordaanslagen. Beide groeperingen onderhielden contacten met het Midden-Oosten. Eind jaren zestig hadden leden van de Baader-Meinhof-groep een Palestijns trainingskamp in Libanon bezocht om zich te bekwamen in guerrillatactieken en het fabriceren van bommen. Som-mige RAF-leden deden mee aan gezamenlijke operaties van het Volksfront voor de Bevrijding van Palestina en andere groeperingen. De RAF ontvoerde West-Duitse politici en topindustriëlen, onder wie Hanns-Martin Schleyer, een invloedrijke zakenman en voormalig ss-lid, die ze vermoordde.

In 1973 beviel mijn moeder van mijn oudste zus, Fatma. Een jaar later werd mijn zus Hannan geboren. Toen, in 1977, ontdekte mijn moeder dat ze voor de derde keer zwanger was. De artsen raadden haar een abortus aan. Ze dachten dat ik een aangeboren afwijking had waardoor ik misschien geen armen of handen zou hebben. Mijn moeder maakte zich zorgen.

‘Het ligt allemaal in de handen van God,’ zei mijn vader. ‘Laten we het kind houden, kome wat komen gaat. We leren er wel mee leven.’

In die tijd was van sommige Turkse immigranten bekend dat ze een hoop misbaar in Duitse ziekenhuizen maakten wanneer er een meisje werd geboren. Ze wilden een zoon.

Toen ik werd geboren keek de arts alsof hij zich verontschuldigde. ‘Het spijt me,’ zei hij. ‘Het is een meisje.’

‘Is ze gezond?’ vroeg mijn moeder. ‘Heeft ze armen en benen?’

‘Ze is niet alleen gezond,’ zei de arts, ‘ze heeft me net onder geplast!’

Omdat ik gezond ter wereld kwam, tegen alle verwachtingen van de artsen in, noemden mijn ouders me Souad, dat in het Arabisch ‘de gelukkige’ betekent. En in allerlei opzichten had ik ook veel geluk. De Klettenbergstrasse, waar we toen woonden, is een van de mooiste straten van Frankfurt. De baas van mijn vader, de eigenaar van het restaurant waar hij werkte, woonde in het appartement op nummer 8 en vond een huis voor ons in hetzelfde gebouw, helemaal bovenin, op een soort zolder. Het was een oud gebouw met zes appartementen. De meeste andere bewoners, ook die in de buurt, waren bankiers en managers of hadden een bedrijf. Een stewardess van Lufthansa woonde in het andere appartement op de bovenste verdieping, tegenover het onze. We waren het enige gastarbeidersgezin.

De buurt mocht dan goed zijn, dat gold niet voor ons appartement. Het dak lekte zo hevig dat mijn moeder soms emmers moest neerzetten om het regenwater op te vangen. Mijn beide ouders moesten werken, en niet alleen om ons te onderhouden. Ze voelden zich ook verantwoordelijk voor hun familie in Marokko en Turkije en stuurden hun ouders elke maand geld. Een Duitse vrouw paste overdag bij haar thuis op mijn twee oudere zussen. Toen de jongste zus van mijn moeder in Duitsland op bezoek ging bij haar en haar broers, zorgde zij overdag voor me.

Toen ik twee maanden oud was hoorden mijn ouders dat de vader van mijn moeder ernstig ziek was. Ze konden het zich niet veroorloven op zo korte termijn vliegtickets te kopen; de bus was goedkoper, maar dat betekende minstens vier dagen reizen. Mijn ouders waren bang dat de reis te zwaar voor me zou zijn.

Antje Ehrh en haar echtgenoot, Robert, die bij ons in het gebouw woonden, boden aan om voor me te zorgen in de vier weken dat mijn ouders van huis zouden zijn. Mijn ouders aanvaardden het aanbod, maar stonden erop de onkosten te betalen. Ze kwamen echter later terug omdat de gezondheid van mijn opa achteruitging. Er waren geen telefoons. De Ehrts begonnen zich ongerust te maken hoe ze de autoriteiten moesten uitleggen hoe ze aan de baby waren gekomen.

Nadat mijn ouders waren teruggekeerd werden de Ehrts een soort peetouders voor me. Ze hadden zelf twee kinderen en waren ruimdenkender en gastvrijer dan sommige anderen in de buurt. Robert Ehrt was manager bij een groot Duits bedrijf. Later hoorde ik dat hij grapjes met me maakte toen ik nog een baby was en me de fles gaf als hij uit zijn werk kwam.

Het gezin at in de keuken en als ik bij hen verbleef lieten ze me in de slaapkamer achter. Dat beviel me helemaal niet. Ik wilde erbij zijn. Ik gilde net zolang tot ze kwamen en ‘madame’ in haar wieg legden, die ze op het aanrecht zetten, zodat ik dicht bij ze was als ze zaten te eten.

Op de begane grond woonde een ander echtpaar dat van invloed op me zou zijn. Ruth en Alfred Weiss hadden de Holocaust overleefd. Mijn vader haalde weleens brood voor ze bij de bakker en mijn moeder bracht altijd koekjes of eten dat ze had gekookt.

‘Veel van mijn leraren waren Joods,’ zei mijn vader altijd tegen ons. ‘Ik ben ze erg dankbaar voor wat ze me hebben geleerd.’

Toen ik nog maar een paar maanden oud was besloot de zus van mijn moeder, degene die naar Duitsland was gekomen en op me had gepast, naar Turkije terug te gaan om mijn opa te helpen verzorgen. Mijn ouders overwoogen me naar de moeder van mijn vader te sturen, in Marokko. Dan zou ik bij iemand zijn die echt voor me kon zorgen; ik zou ook Arabisch leren en mijn eerste onderwijs zou islamitisch zijn. Het leek een verstandige keus. Ik kreeg nog steeds borstvoeding, en omdat mijn moeder niet mee zou gaan had mijn oma in Marokko een Berbervrouw in de buurt gevonden die me kon voeden. Thuis in Duitsland treurde mijn moeder. Ze wist dat ik ver bij haar vandaan mijn eerste herinneringen zou opdoen.

Mijn Marokkaanse oma, Ruqqaya, was naar een van de dochters van de Profeet genoemd. Haar familie en zij hadden de achternaam Sadiqqi; het was bekend dat ze afstamden van moulay Ali Al-Cherif, een Marokkaanse edelman uit een familie die afkomstig is uit wat tegenwoordig Saoedi-Arabië heet en die in de zeventiende eeuw had bijgedragen aan de eenwording van Marokko. Ze vestigden de dynastie van de Alawieten, die tegenwoordig nog altijd aan de macht is. Het waren zogeheten sjarifs, een titel die alleen afstammelingen van Mohammeds kleinzoon Hassan mogen voeren.⁶

Mijn oma was afkomstig uit een rijke familie uit Er-Rachidia, een stad in de provincie Tafilalt, waar ze aan het begin van de twintigste eeuw was geboren. In die tijd werden geboortedagen niet altijd even nauwkeurig bijgehouden, maar ze kon zich nog herinneren dat de Fransen in 1912 Marokko binnen waren gemarcheerd. Haar familie bezat grond in het gebied en ze

vertelde me vaak over de dadelpalmen daar en over de koeien, schapen, geiten en paarden die ze hielden. Haar familieleden werden als edellieden beschouwd vanwege hun band met de Profeet. Dergelijke mensen worden vaak met een titel aangesproken – ‘moulay’ en ‘sjarif’ voor mannen en ‘sjarifa’ of ‘lalla’ voor vrouwen – maar mijn oma gebruikte die van haar nooit.

Ze trouwde jong, op haar dertiende of veertiende, met de zoon van een goede vriend van haar vader, een rijke jongen van hoge komaf die iets ouder was dan zij. Ongeveer een jaar later beviel ze van een jongetje. In de paar jaar daarna kreeg ze nog een zoon en een dochter, maar haar echtgenoot werd gewelddadig en sloeg haar en haar kinderen. Ze zei tegen haar ouders dat ze wilde scheiden. Het werd besproken in de familie, maar de vriendschap en de zakelijke banden tussen haar vader en haar schoonvader bleken te sterk. Heb geduld, zei haar familie, soms gaan zulke dingen voorbij. Mijn oma weigerde. Ze scheidde van haar man, ging bij hem weg en nam haar kinderen mee.

In die tijd was dat een radicaal besluit en mijn oma werd een verschoppling. Ze was een alleenstaande jonge vrouw die niet kon lezen en schrijven en had nooit leren werken omdat ze dat niet hoefde. Ze vluchtte met haar kinderen naar Meknes, een van de vier koninklijke steden van Marokko, waar ze hertrouwde. Ze sprak nooit over haar tweede echtgenoot, behalve wanneer ze zei dat hun verbintenis van korte duur was geweest: hij liet haar in de steek toen ze opnieuw zwanger was, van een meisje dat Zahra zou gaan heten. Ze was weer alleen, met kinderen van twee verschillende mannen. Ze zwoer dat ze nooit meer zou trouwen en dat ze zou gaan werken om haar gezin in haar eentje te onderhouden. In die jaren verdiende ze de kost vooral als verpleegster en vroedvrouw. Ook mengde en verkocht ze geneeskrachtige oliën.

Mijn oma nam risico's maar wist altijd wie ze was; ze vergat haar afkomst nooit. Ze vertelde me dat enkele van haar belangrijkste voorbeelden de vrouwen van de Profeet waren. Zijn eerste vrouw, Khadija, was een succesvolle zakenvrouw geweest die ouder was dan Mohammed en hem financieel en emotioneel had gesteund toen zijn stam zich tegen hem keerde. Ze wordt zowel door soennieten als sjiieten vereerd als de eerste die zich tot de islam heeft bekeerd en gezien als Mohammeds meest liefhebbende en toegewijde vertrouweling. Een van zijn andere vrouwen, Aïjsja, stond bekend om haar intelligentie en uitgebreide kennis van de soenna, de overlevering van spreuken en daden van Mohammed en na de Koran voor veel moslims de belangrijkste theologische en juridische bron. Vereren soennieten Aïjsja als een van de inspiratiebronnen van de Profeet, sommige sjiieten bekijken haar wat kri-

tischer.⁷ Ze verdenken haar ervan dat ze de Profeet niet altijd trouw is geweest, met als argument dat het een onvergeeflijke zonde was dat ze zich verzetten tegen zijn schoonzoon, Ali. ‘Denk niet dat vrouwen volgens de islam zwak moeten zijn,’ zei mijn oma tegen me.

Ze leerde de man die mijn opa zou worden kennen in Meknes. Hij heette Abdelkader en ook hij kwam uit een rijke familie. Maar in de tijd dat ze elkaar leerden kennen was zijn lichaam door gevangenschap en marteling gebroken en was zijn fortuin in rook opgegaan.

Mijn opa kwam uit de regio rond de provincie al-Haouz, niet ver van Marrakesj, die erom bekendstond dat zich er een van de felste oppositiebewegingen tegen de Fransen bevond. In al-Haouz en andere delen van Marokko vochten moslims en joden zij aan zij voor de onafhankelijkheid. Mijn opa was stamoudste en afdelingsleider van de onafhankelijkheidsbeweging. Hij bepaalde de strategie en hielp wapens en voorraden door te sluizen naar strijders die probeerden de Fransen weg te krijgen. Ze noemden het een jihad, maar mijn opa en zijn kameraden hielden er strenge regels op na: ze hadden het alleen gemunt op Franse soldaten en degenen van wie ze wisten dat ze martelden uit naam van de Fransen, niet op vrouwen en burgers.

Op een dag aan het einde van de jaren veertig arresteerden de Fransen mijn opa en vroegen hem de namen te geven van degenen die deel uitmaakten van het verzet. ‘Je zult nog meer grond en privileges krijgen,’ zei zijn Franse ondervrager. ‘Als je niet meewerkt, gooien we je in de gevangenis en pakken je grond af.’

Opa geloofde in de opstand. Ook al ontnamen de Fransen hem zijn grond, hij was ervan overtuigd dat zijn land op een dag onafhankelijk zou zijn en hij zijn grond zou terugkrijgen. Ze smeten hem in de gevangenis, waar hij werd geslagen. Ze lieten hem en andere gevangenen naakt in moeilijke houdingen staan, plasten over hen heen en dompelden hen onder in koud of heet water; sommigen werden met een fles verkracht. Ze confisqueerden zijn olijfbomen, zijn amandel- en sinaasappelgaarden en zijn paarden. Een groot deel van zijn bezittingen gaven ze aan collaborateurs.

Mijn opa bracht een paar maanden in de gevangenis door. Toen hij werd vrijgelaten verboden de Fransen hem naar zijn landerijen terug te keren; hij was alles kwijt, maar niet zijn trots en hoop. Hij ging naar Meknes, waar hij werk vond als bouwvakker en huizen bouwde. Hij kende het vak niet, maar moest zien te overleven. Meknes zat in de lift en mensen moesten ergens wonen.

Deze man, die ooit paarden en grote stukken grond had bezeten, besloot